

ARCHEOLOGIE NOTA

EKEREN BIST

RESULTATEN

FODIO
Turnhoutsebaan 277
B-2110 Wijnegem

Marleen Arckens
Jan De Beenhouwer

INHOUD

1.	Verslag van de resultaten van het bureauonderzoek.....	3
1.1	Beschrijvend gedeelte	3
1.1.1	Administratieve gegevens	3
1.1.2	Kader waarbinnen het onderzoek plaats vindt	5
1.1.3	Onderzoeksopdracht.....	6
1.1.4	Werkwijze	9
1.2	Assessment rapport.....	10
1.2.1	De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied.....	10
1.2.2	Historische situering	15
1.2.3	Archeologische situering.....	20
1.2.4	Datering en interpretatie van het onderzochte gebied.....	21
1.2.5	Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed.....	23
1.2.6	Samenvatting	23
	Bibliografie.....	25
	Figurenlijst	26
	Archeologische periodes in Vlaanderen	27

Colofon
 Erkend Archeoloog: Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142
 Auteurs:
 Marleen Arckens
 Jan De Beenhouwer

1. DE RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2017E184
Actoren		Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067 Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142 (veldwerkleider) De Beenhouwer Jan OE/ERK/Archeoloog/2015/00068
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Antwerpen
	Deelgemeente	Ekeren
	Site	Bist 40
Kadastrale gegevens		Antwerpen Afd. 35, Ekeren Afd. 4., Sectie F, 137N3, 137K3, 137Z2
Oppervlakte onderzoeksgebied		4104 m ²
Bounding box	punt 1 (NO)	x154738.60 y219510.70
	punt 2 (ZW)	x154802.91 y219405.48
Kadastraal percelenplan		Fig. 1
Topografische kaart		Fig. 2
Afbakening verstoorde zones		zie Fig. 19
Begindatum onderzoek		10 mei 2017
Einddatum onderzoek		18 mei 2017

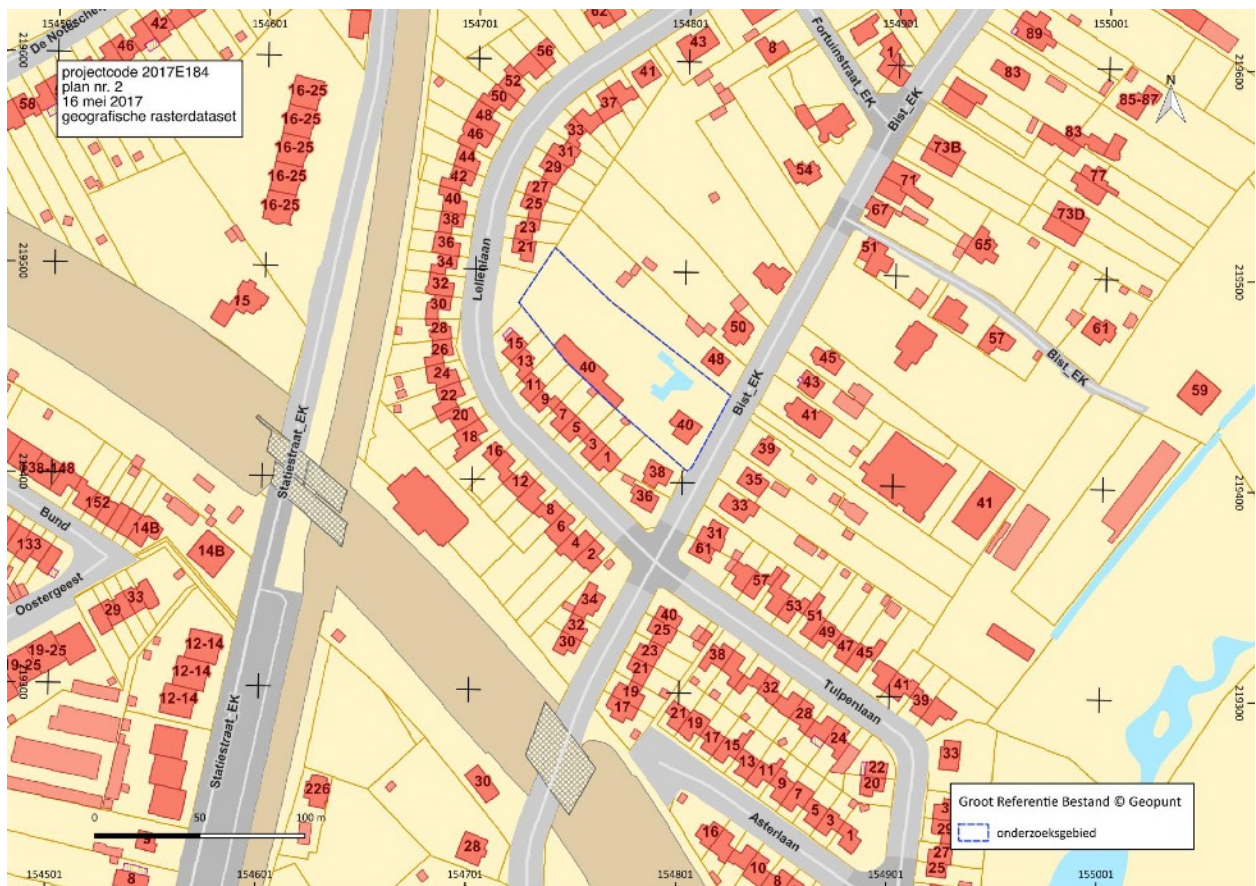

Fig. 1 Situering van het onderzoeksgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt

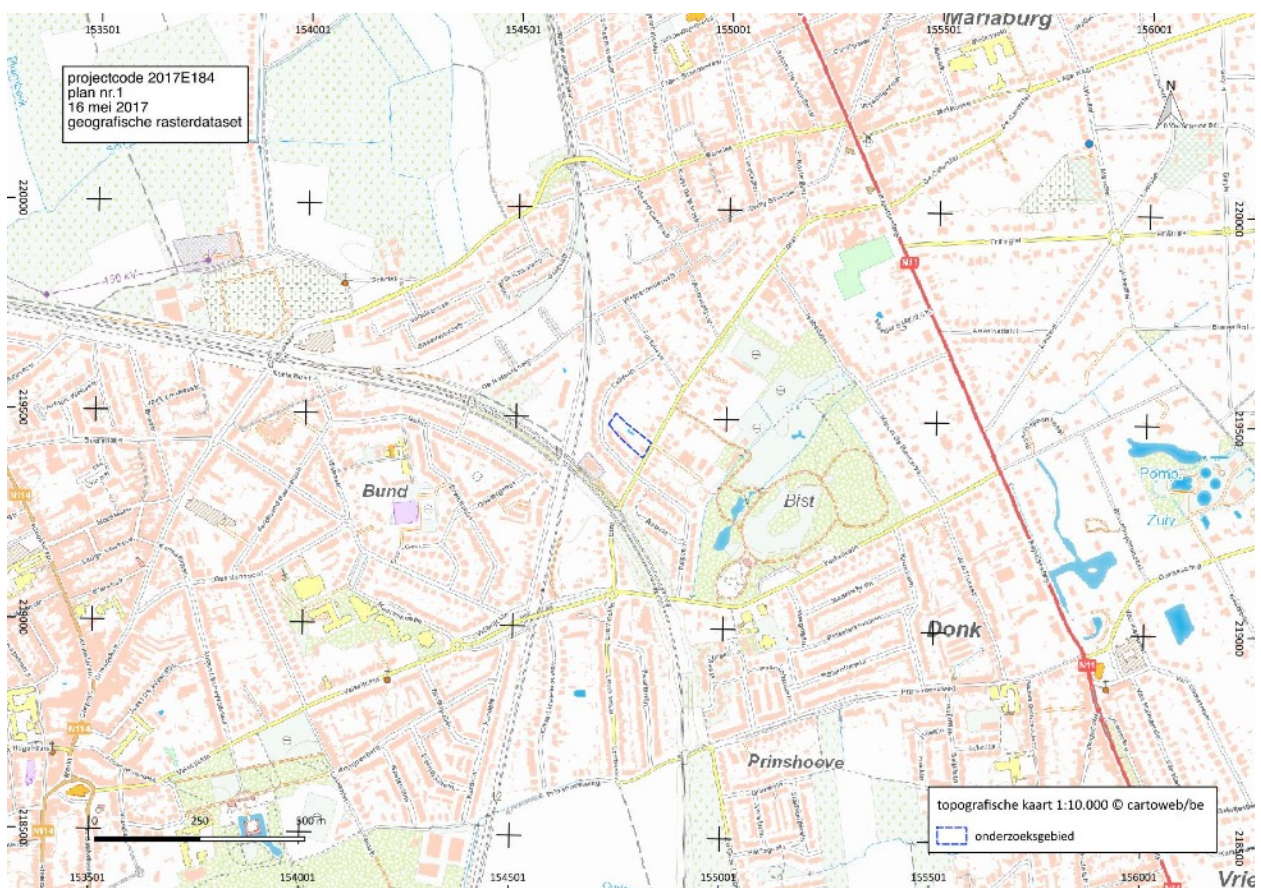

Fig. 2 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1:10.000 © NGI

Fig. 3 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomosaïek middenschallig winter 2016. © Geopunt

1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt

Criteria uit het Onroerendergoeddecreet die aanleiding geven tot het opmaken van de archeologienota

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning.

De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014 die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016.

Overwegend dat

- de aanvraag geen betrekking heeft op een gebied volledig gelegen in een zone waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt,
- de bodemingreep niet volledig valt binnen het gabarit van een bestaand lijninfrastructuur
- de percelen waarop de vergunning betrekking heeft niet geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in een beschermde archeologische site,
- de percelen waarop de vergunning betrekking heeft niet geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in een vastgestelde archeologische zone,
- het perceelsoppervlak waar de aanvraag betrekking op heeft meer dan 3000 m² bedraagt,
- de bodemingreep groter is dan 1000 m²
- de aanvrager een privaatrechterlijk rechtspersoon is

dient een bekrachtigde archeologienota te worden toegevoegd bij de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning.

Geplande werken en bodemingrepen

Alle nog bestaande constructies op het projectgebied zullen worden afgebroken: het gaat om garages en bijgebouwen grenzend aan de zuidelijke perceelsgrens, een zwembad en vijver parallel aan de noordelijke perceelsgrens en een tennisbaan in gravel in de noordoosthoek van het perceel. Zwembad en vijver bereiken een verstoringsdiepte van meer dan 1 m -mV. De garages en bijgebouwen zijn gefundeerd op zool en bereiken een diepte tot 0,75 m -mV. Voor het tennisveld moet rekening gehouden worden met een opbouw die tussen 0,50 en 0,75 cm dik is.

De geplande bebouwing bestaat uit een bouwblok met 4 bouwlagen grenzend aan de Bist. Dit gebouw herbergt 16 wooneenheden en is voorzien van een ondergrondse parkeergarage die reikt tot 3,06 m -mV.

Grenzend aan de zuidelijke perceelsgrens worden 5 assistentiewoningen van één bouwlaag opgetrokken. Deze zijn gefundeerd op volle plaat. De funderingssleuven voor de dragende elementen reiken tot 0,75 m -mV.

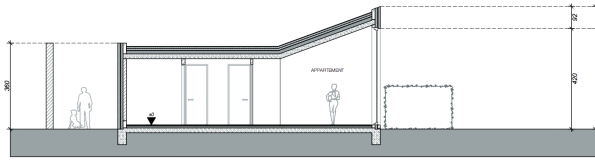
1.1.3 onderzoeksopdracht

Vraagstelling

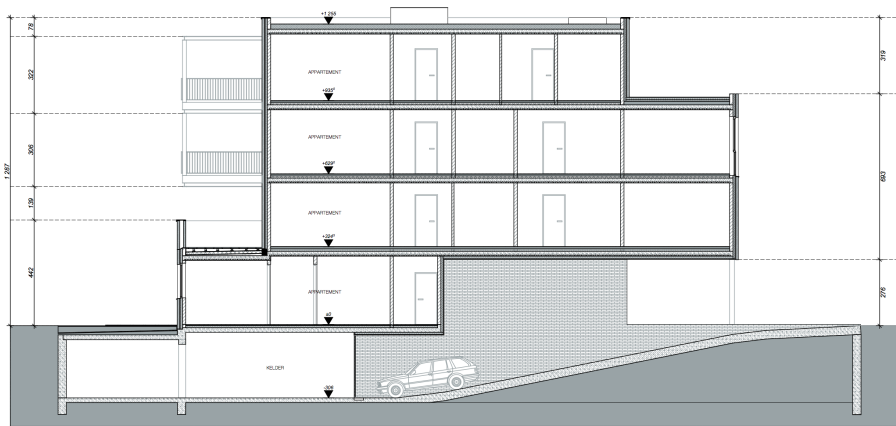
Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringend landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van de evaluatie.

Het bureauonderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

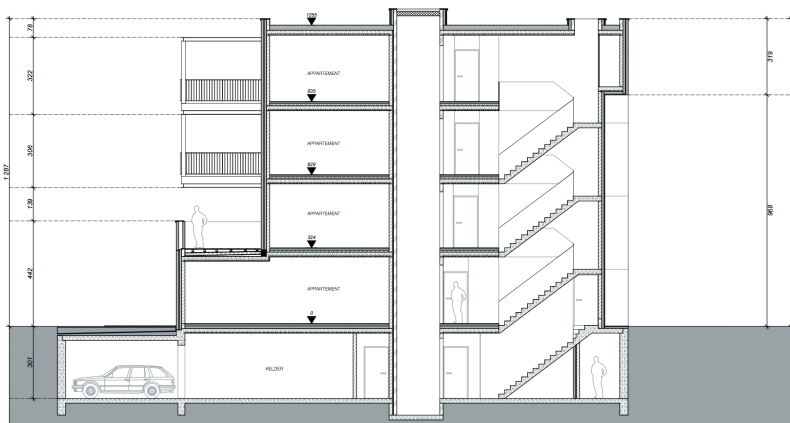
- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?
- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

SNEDE AA'

SNEDE BB'

SNEDE CC'

Fig. 5 Snedes doorheen de geplande bouwvolumes © Architectenburo Jef Van Oevelen

1.1.4 Werkwijze

Om een beeld te schetsen van het fysisch geografisch kader werd een beroep gedaan op de topografische kaart van België in digitale versie¹, de tertiairgeologische kaart, de quartairgeologische kaart, de bodemkaart volgens Belgische classificatie², het kadastraal percelenplan³, de bodemerosiekaart en de luchtfoto's beschikbaar via Geopunt Vlaanderen⁴. De geomorfologische kaart werd niet geraadpleegd vermits die niet beschikbaar is voor het projectgebied. De bodembedekkingskaart werd geraadpleegd maar niet afgebeeld. De bodembedekkingskaart leverde geen bijkomende informatie op na consultatie van verschillende reeksen luchtfoto's. Op de bodemerosiekaart ligt het te bebouwen deel van de verkaveling in een zone waarvoor de kaart geen informatie biedt. Ze werd daarom niet afgebeeld. De opdrachtgever leverde de plannen van het verkavelingsontwerp.

Voor de historische situering van het onderzoeksgebied werd een beroep gedaan op de Ferrariskaart (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854). De Popp-kaart (1842-1879) is voor het onderzoeksgebied niet beschikbaar. Er werd gewerkt met de geografische rasterdatasets van de kaarten beschikbaar via geopunt. Via Cartesius.be werden de georeferende historische topografische kaarten van 1863, 1928 en 1948 geconsulteerd. Enkel de kaart van 1928 werd afgebeeld.

Alle gebruikte rasterdatasets werden opgehaald via Web Map Service of als tiff/jpeg/pdf beschikbaar via de geoloketten van de Federale, Vlaamse en Provinciale overheden. De verwerking van de gegevens en aanmaak van de kaarten voor de archeologienota gebeurde met QGIS 2.14 Essen.

Door op de recente topografische kaart en het kadastraal percelenplan de historische gegevens te georefereren, werd de historische dimensie van het landschap in de zone van het projectgebied zo goed mogelijk gereconstrueerd. De indeling en inrichting van het landschap kregen bijzondere aandacht. Het historisch grondgebruik werd vergeleken met de huidige toestand, om de impact van eventuele verstoringen te kunnen inschatten.

Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal en de beschikbare cartografische bronnen geen grondgebruik naar voor komt dat dit noodzakelijk maakt.

De gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vormden de basis voor de archeologische situering van het onderzoeksgebied aan de hand van de gelokaliseerde archeologische sites en vondsten in de omgeving van het onderzoeksgebied. Via het geoportaal van Onroerend Erfgoed⁵ werden de inventaris van beschermde archeologische sites en de kaart van gebieden waar geen archeologie te verwachten valt geconsulteerd.

¹ webservice cartoweb.be van het NGI.

² <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

³ http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE.

⁴ <http://www.geopunt.be>.

⁵ <https://geo.onroenderfgoed.be/#zoom=9&lat=6639473.15&lon=462444.02>.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied

Geografische en topografische situering

Ekeren is een district van Antwerpen, gelegen ten noorden van de stad. In het westen wordt Ekeren gescheiden van het havengebied door de Havenweg. In het zuiden wordt het begrensd door de Donkse en Laarse beek. In het noorden grenst Ekeren aan Hoevenen en Kapellen, in het oosten aan Brasschaat. Ekeren is terug te vinden op de topografische kaart 1:10000 op de kaartbladen 7/7 S en 7/8S.

Het onderzoeksgebied ligt tussen de kern van Ekeren en de wijk Sint-Mariaburg, ongeveer 1500 m ten noordoosten van de Sint-Lambertuskerk, 150 m ten oosten van de goederenspoorlijn die Antwerpen verbindt met Duitsland en de spoorlijn Antwerpen - Roosendaal, en 100 m ten noorden van park Hof De Bist.

Ekeren ligt op de grens van de Scheldepolders (bodemserie Uep: sterk gleyige gronden met reductiehorizont op zware klei zonder profielontwikkeling) en de depressie van de Schijns-Nete of de Kempische Laagvlakte (bodemserie Zcm: matig natte zandgronden met diepe antropogene humus A horizont). De kern van Ekeren en het onderzoeksgebied liggen op een zandrug die zich uitstrekt van de huidige dorpskom, over Sint-Mariaburg, in de richting van Hoogboom.

De zandrug waarop Ekeren en het onderzoeksgebied liggen vormt een interfluvium. De natuurlijke waterlopen ten zuiden ervan, de Donkse beek en de Oudelandse Beek, verlopen oost – west, buigen naar het zuiden af ter hoogte van de dorpskern van Ekeren en monden uit in het Groot Schijn ter hoogte van de A12. Ze behoren tot het stroomgebied van de Beneden Schelde. Ten noorden van de zandrug stroomt het Schoon Schijn van oost naar west om ten noorden van Ekeren uit te monden in het Groot Schijn.

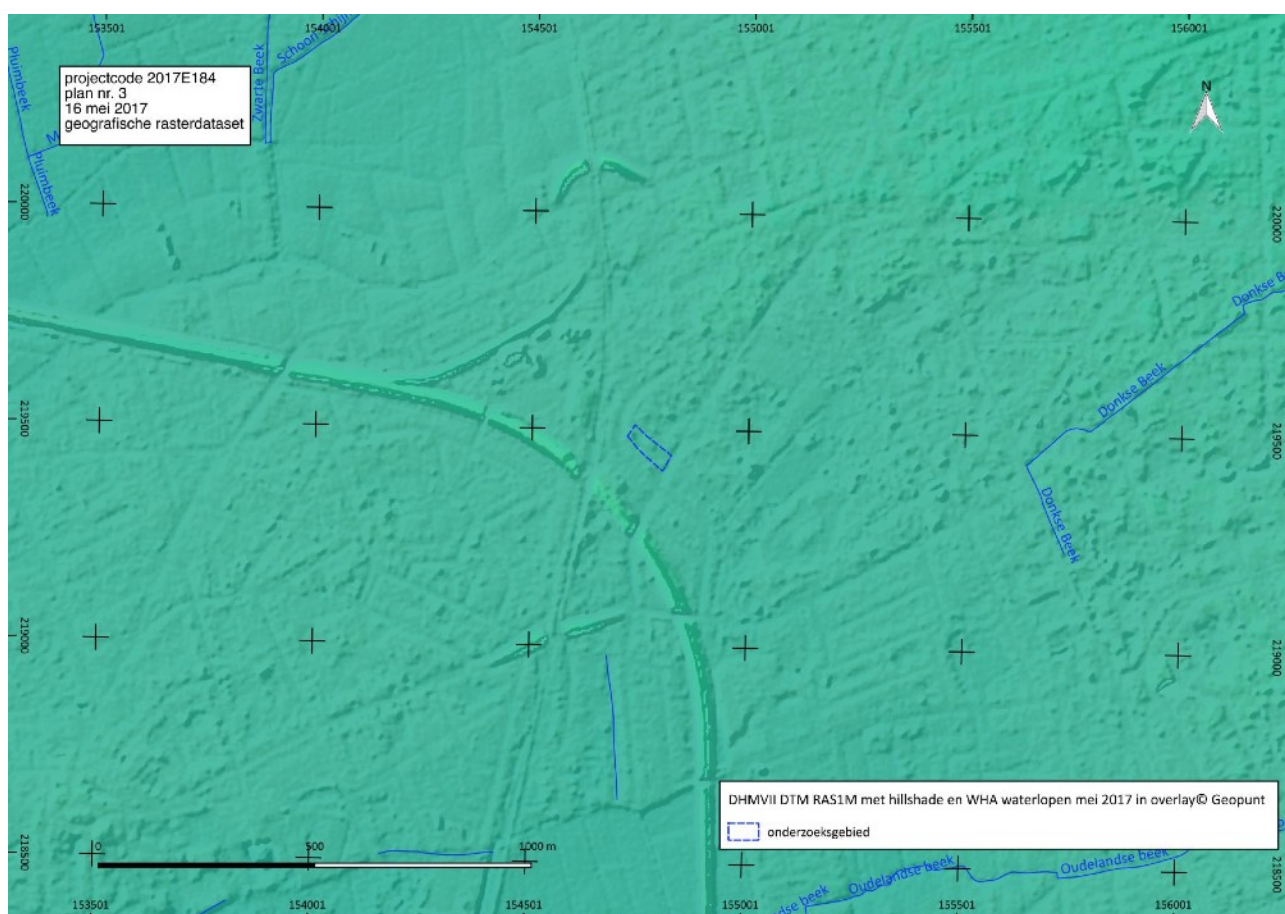

Fig. 6 Situering van het onderzoeksgebied op het DHM LIDAR_DHMV_II_DTM_RAS_1M met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2016. © Geopunt

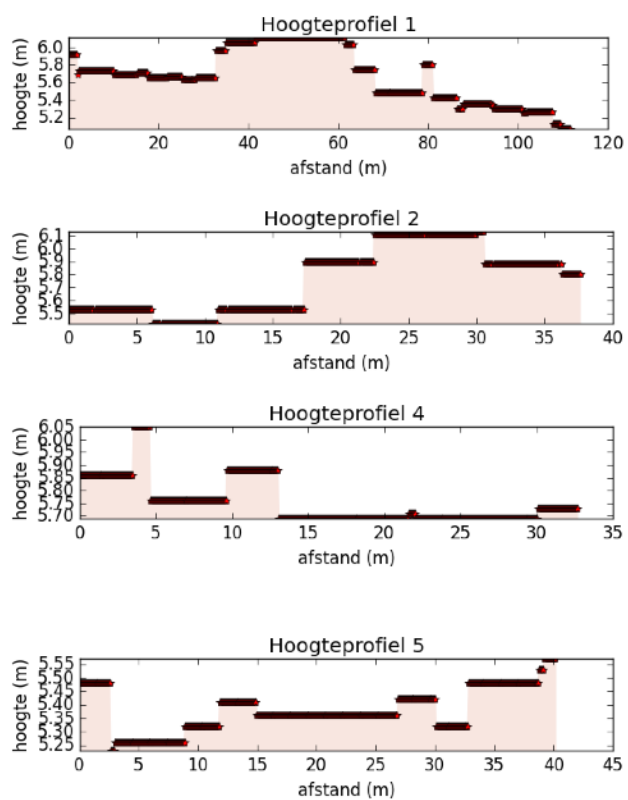
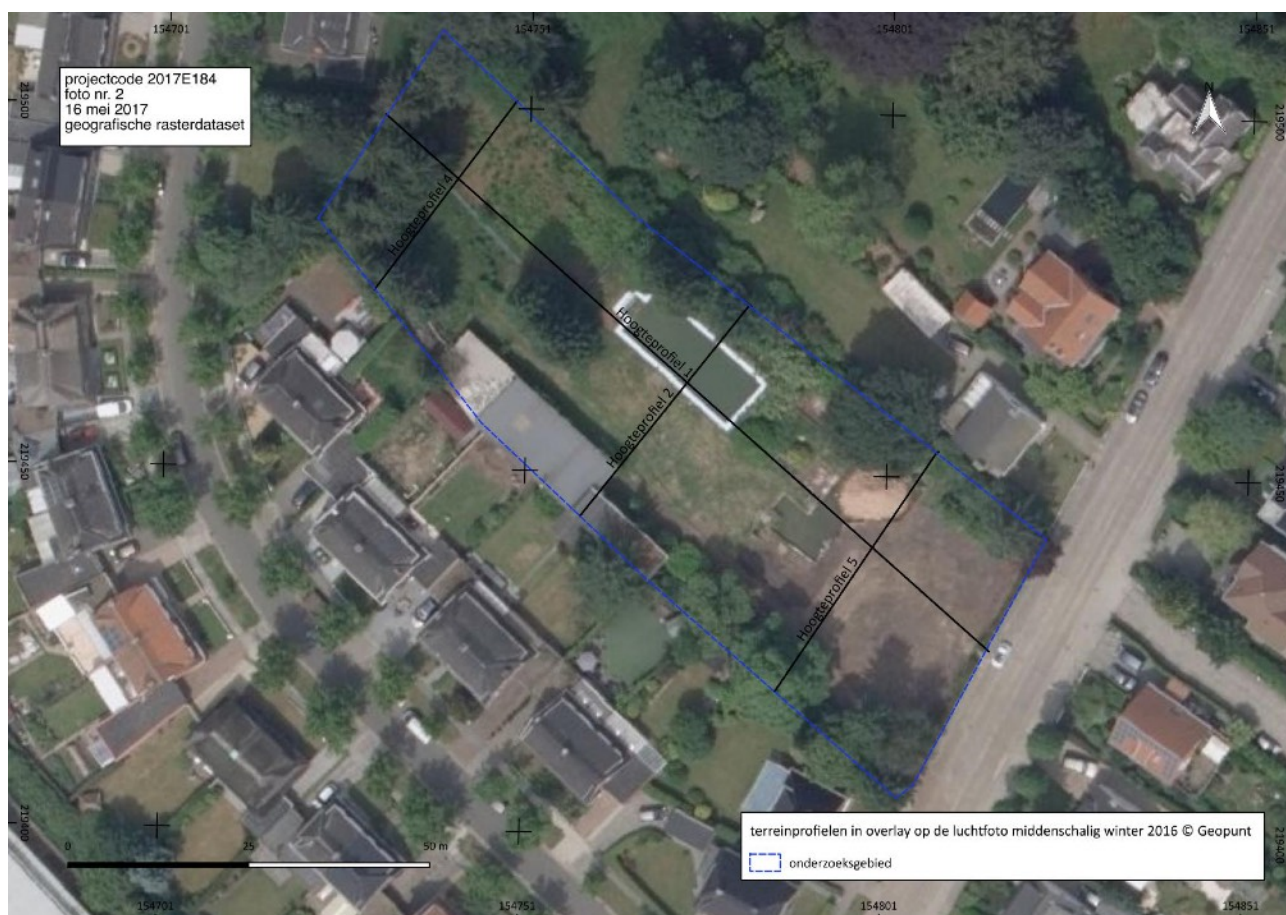

Fig. 7 Terreinprofielen. © Geopunt (15 mei 2017)

Binnen het onderzoeksgebied vertoont het reliëf een aantal schommelingen. Profiel 1 van noord naar zuid maakt duidelijk dat aan de noordzijde het terrein rond 5,70 m TAW ligt. De hoogte stijgt na ca. 35 m abrupt tot 6,11 m TAW en daalt ca. 30 m verder terug tot 5,40 m TAW. De profielen 2, 4 en 5 lopen van zuid naar noord. Binnen profiel 5 zijn lichte hoogteverschillen waar te nemen tussen 5,23 en 5,57 m TAW. Binnen profiel 2 varieert de hoogte tussen 5,23 en 6,13 m TAW. De stijging is even abrupt als in het profiel 1 en houdt verband met de rand van het zwembad dat in de tuin ligt parallel aan de noordgrens van het perceel. Profiel 4 toont eveneens een abrupt verschil in reliëf tussen de zuidzijde waar de hoogte rond 5,80 m TAW draait en een natuurlijke variatie vertoont en de noordzijde waar het reliëf volledig vlak is en rond 5,70 m TAW. Dit is de plaats waar een tennisveld werd aangelegd.

Geologische en bodemkundige situering

Het prequartaire substraat in de buurt van het onderzoeksgebied wordt gevormd door de Formatie van Lillo. de Formatie van Lillo is van mariene oorsprong en bestaat uit groen tot grijsbruin fijn zand, is weinig glauconiethoudend, en met schelpen aan de basis. Chronostratigrafisch behoort de Formatie van Lillo tot het Pliocene.⁶

Het onderzoeksgebied bevindt zich op de quartairgeologische kaart 1:200.000 in een zone die geclassificeerd wordt als profieltype 1: bovenop het prequartaire substraat eolische afzettingen uit het weichseliaan (laat-pleistoceen) en mogelijk het tardiglaciaal (vroeg - holoceen) afgezet. Er vonden geen tardiglaciale en/of holocene afzettingen plaats boven op de pleistocene sequentie.⁷ De dekzandmantel gevormd tijdens het pleistoceen en holoceen vormt de oppervlakkige laag waarin zich de bodem heeft ontwikkeld en waarop de menselijke activiteit plaats vindt.

Op de bodemkaart volgens Belgische classificatie werden binnen het onderzoeksgebied twee verschillende bodemseries gekarteerd. De zuidelijke helft van het gebied wordt geclassificeerd als OB, bebouwde zone. De noordelijke helft van het onderzoeksgebied is gekarteerd als Zcmb. Dit is een matig droge, zwak gleyige (c) zandbodem (Z) met een dikke antropogene humus A horizont (m) met bijmenging van matig zand, zwaar zandleem of leem (b). De bodem is nooit overdreven nat, zelfs niet in het voorjaar, maar kan in de zomer aan watergebrek leiden.⁸

⁶ Databank Ondergrond Vlaanderen.

⁷ Bogemans 2005-2008.

⁸ Van Ranst & Sys 2000; Databank Ondergrond Vlaanderen.

[illegible]

projectcode 2017E184

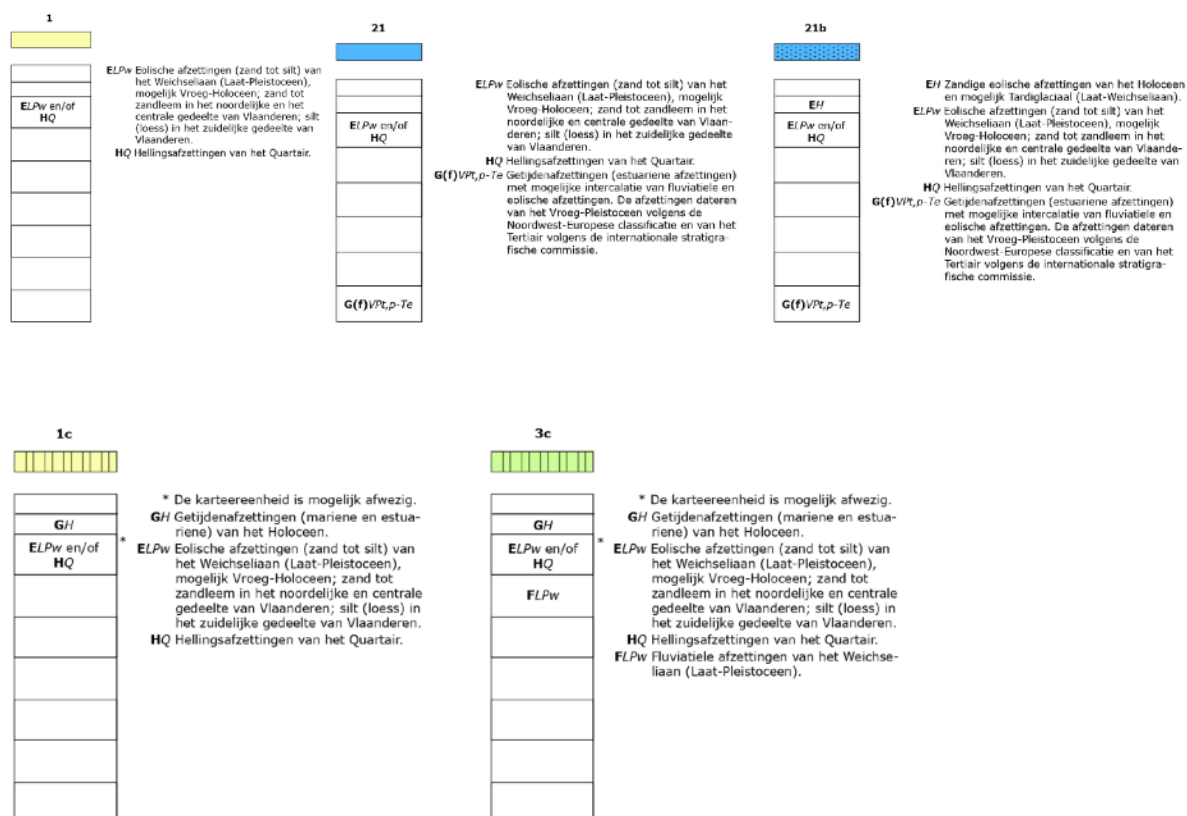
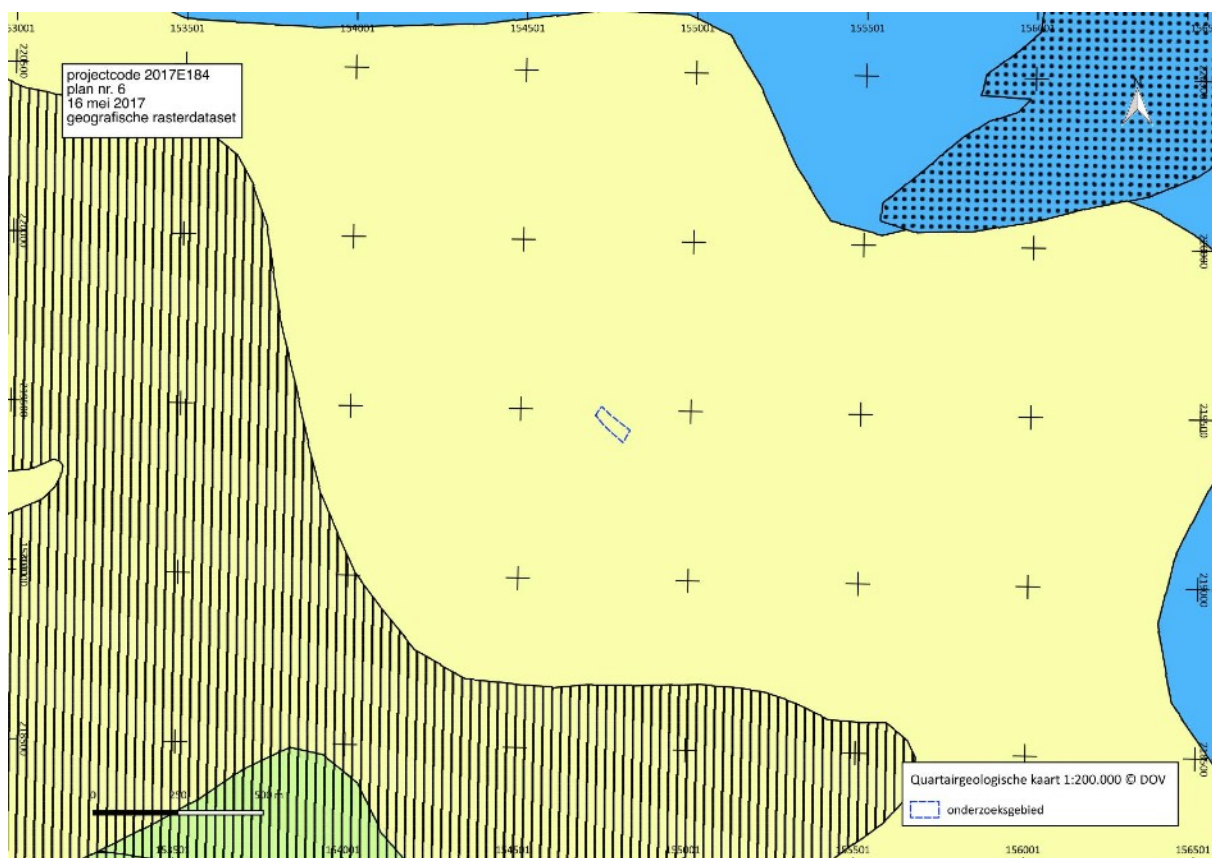

Fig. 10 Het onderzoeksgebied op de quartairegeologische kaart 1:200.000 © Databank Ondergrond Vlaanderen

1.2.2 Historische situering

Inleiding⁹

Op het grondgebied van Ekeren is bewoning in de bronstijd, de ijzertijd en de Romeinse periode aangetoond door archeologisch onderzoek.¹⁰ Daarna is er een hiaat tot de vroege middeleeuwen, toen de kerk van Sint-Lambertus werd gesticht. Deze werd parochie in 1251.

De Heerlijkheid Ekeren, één van de grootste van Brabant, wordt voor het eerst in archieven vermeld in 1155 in een oorkonde van de Sint-Michielsabij van Antwerpen als Hercerna. Het grondgebied van deze heerlijkheid omvatte naast Ekeren, ook Hoevenen, Brasschaat en Kapellen.

Vanaf de 11de eeuw werd door de aanleg van Scheldedijken noordwaarts van Antwerpen land ingepolderd ten noorden, ten westen en ten zuiden van de kern van Ekeren. De hele omgeving werd meermaals geteisterd door polderoverstromingen nadat de dijken werden doorgestoken voor militaire doeleinden. Tijdens het beleg van Antwerpen in 1585 werd Ekeren verwoest. Pas vanaf 1648 werd gestart met het droogleggen van het overstromingsgebied en werden dijken aangelegd die een verbinding vormden tussen Fort Sint Filip en Ekeren.

Tot het begin van de 20ste eeuw was Ekeren een landbouwdorp met een dorpskern rond het marktplein omgeven door zeer vruchtbare landbouwgronden te danken aan de vroegere overstromingen door de Schelde. Nadien verstedelijkte Ekeren.

De wijk Sint-Mariaburg, waartoe de Bist behoort, dankt haar ontstaan aan de nabijheid van de spoorlijn Antwerpen - Roosendaal, voltooid in 1854, en de Kapelsesteenweg. In de gebieden de Bist en Kaarderheide die op dat moment nog schaars bevolkt waren, kocht de verzekeringsmaatschappij Antverpia in het laatste kwart van de 19de eeuw gronden aan. De gronden werden verkaveld en in een tijdspanne van 25 jaar ontstond een volledig nieuwe woonkern. De wijk was toegankelijk via de Bist en de Geesten, twee oude wegen. De Bist in het zuiden van Sint-Mariaburg vormt de verbinding tussen de Veltwijcklaan en Ekeren in het westen en de Kapelsesteenweg in het oosten. De oudste vermelding van de weg gaat terug tot 1567. In 1811 wordt de Bist omschreven als een aarden weg afgezoomd met eiken, knotwilgen en grachten. In het begin van de 20ste eeuw werd de weg verhard. In de jaren 1930 werd de weg voorzien van riolering.

Cartografische bronnen

De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, in 1771-1778 opgemaakt in opdracht van graaf de Ferraris, geeft ons een duidelijk beeld van de inrichting van het landschap op het einde van de achttiende eeuw. Het onderzoeksgebied ligt in een uitgestrekt akkercomplex ten oosten van de kern van Ekeren dat zowel de Leege Bist als de Hooge Bist omvat. Doorheen de akkers loopt een weg naar het oosten vanaf het centrum van Ekeren, de huidige Veltwijcklaan. Een noordoost gerichte aftakking van die weg leidt naar de 'Caeters Heyden' molen. Het onderzoeksgebied grenst aan de westzijde van de aftakking. Langsheen beide wegen staan verspreid hoevecomplexen. Aan de straatzijde staat binnen het onderzoeksgebied een gebouw. Dit wordt bevestigd door gegevens opgenomen op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Ekeren, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120656> (geraadpleegd op 16 mei 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Sint-Mariaburg, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120665> (geraadpleegd op 16 mei 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Bist (Ekeren), Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/102479> (geraadpleegd op 16 mei 2017).

¹⁰ Verbeek et al. 2004: Ekeren 'het Laar', 136-150, 190-196 (ijzertijd en Romeinse periode) ; Delaruelle et al. 2013, 97-98: Ekeren 'Schriek' (late bronstijd).

projectcode 2017E184
plan nr. 9
16 mei 2017
geografische rasterdataset

Topografische kaart Vandermaelen (1846-1854) © Geopunt

onderzoekgebied

projectcode 2017E184

Op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854) is het landschapsgebruik in de omgeving van het onderzoeksgebied erg vergelijkbaar met de Ferrariskaart. Wel wordt op deze kaart de midden 19de eeuw aangelegde spoorlijn tussen Antwerpen en Roosendaal reeds weergegeven.

Op de topografische kaart van 1928 is te zien dat de lintbebouwing langs de Bist is toegenomen onder impuls van het ontstaan van Mariaburg vanaf het einde van de 19de eeuw. Ten zuiden van het onderzoeksgebied verschijnt voor het eerst Hof de Bist omgeven door een uitgestrekt landschapspark. Kasteel en park dateren van 1873.¹¹

De luchtfoto van 1971 geeft de toestand weer zoals die was tot 2015. Aan de Bist is een villa opgetrokken. Daarachter ligt een tuin met daarin een zwembad aan de noordelijke perceelsgrens en garages en bijgebouwen parallel met de zuidelijke perceelsgrens. Op de luchtfoto van 1979-1990 is te zien dat in de noordoostelijke hoek van de tuin een tennisveld in gravel is aangelegd. De vijver tussen de villa en het zwembad is er met zekerheid vanaf 2000. De vijvers is mogelijk ouder, maar de kwaliteit van de luchtfoto's ouder dan 2000 laat niet toe dit met zekerheid te stellen. De villa werd in de loop van 2016 afgebroken.

Voor de villa, het zwembad en de vijver moet rekening gehouden worden met bodemingrepen dieper dan 1 m -mV. Voor de bijgebouwen is de bodemingreep minstens 75 cm -mV. Voor de aanleg van de verharding en het tennisveld werd de bodem minstens tot op een diepte tussen 50 cm en 75 cm -mV verstoord.

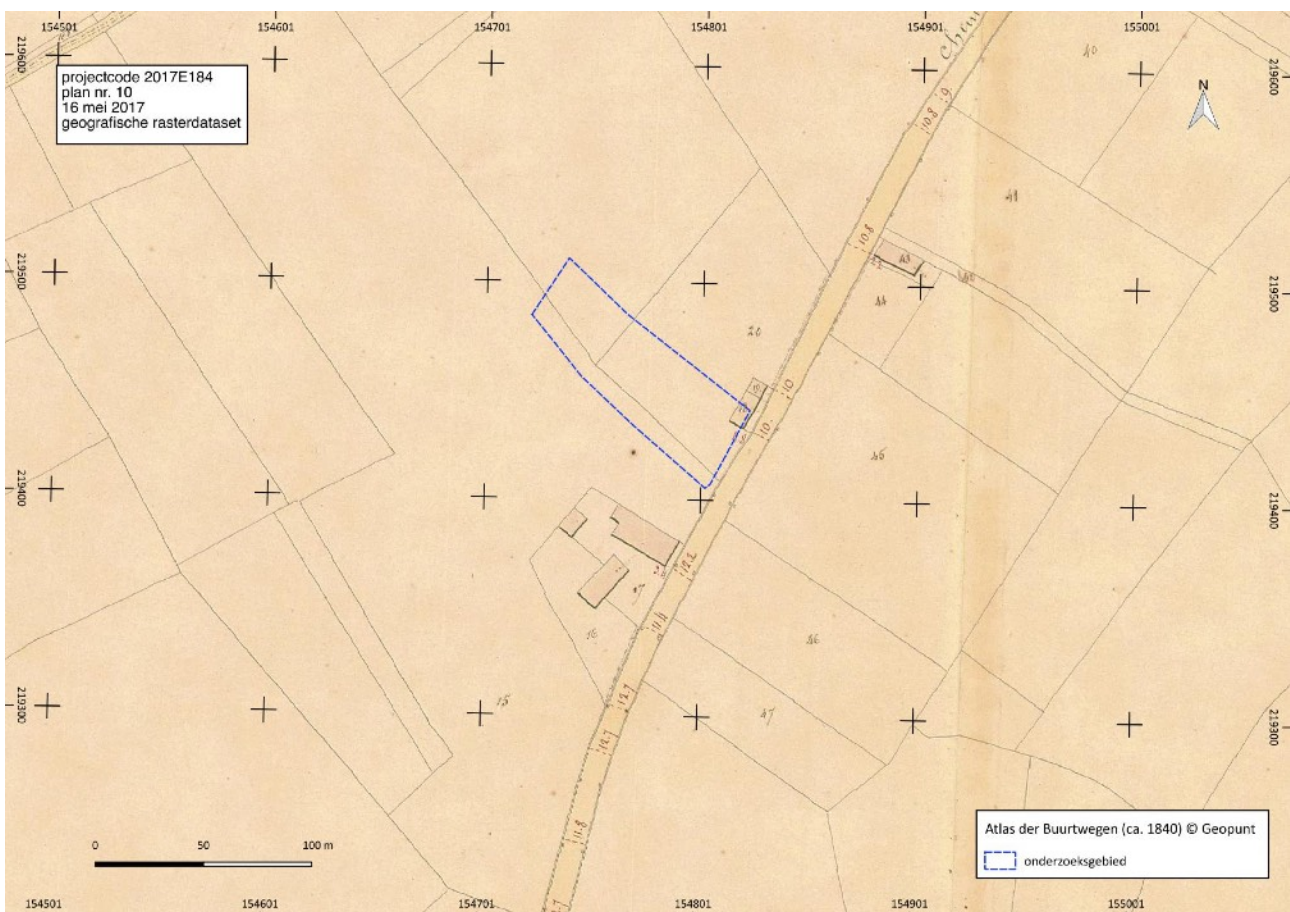

Fig. 13 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen. © Geopunt

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Kasteel Hof De Bist of Hof van Guyot, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11400> (geraadpleegd op 16 mei 2017)

Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1939. © Cartesius

Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomosaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt

Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990. © Geopunt

Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomozaïek grootschalig 2013-2015 © Geopunt

1.2.3 Archeologische situering

In de Centrale Archeologische Inventaris¹² zijn voor het onderzoeksgebied zelf en ook binnen een straal van 500 meter geen locaties opgenomen. In een straal van 1000 m rond het onderzoeksgebied zijn vier locaties opgenomen in de CAI:

- CAI ID 112069: tijdens een veldprospectie in 1930 uitgevoerd door Stroobant werd in Mariaburg een vondstenconcentratie van lithisch materiaal aangetroffen. Deze werd gedateerd in het mesolithicum en omvat in totaal 212 artefacten.¹³
- CAI ID 112031: de Katerheidemolen in Sint-Mariaburg aan de Kapelsesteenweg is een stenen stellingmolen die dateert van 1765. Op deze locatie stond reeds in de tweede helft van de 13de eeuw een molen.¹⁴
- CAI ID 104738: de Prinshoeve in Ekeren is een alleenstaande hoeve die opklimt tot de late middeleeuwen.¹⁵

Fig. 18 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de polygonen van het CAI toestand april 2017 en de gebieden waar geen archeologie te verwachten is (geel rood omrand) in overlay op het Groot Referentie Bestand. © cai.erfgoed.net & Geopunt

¹² De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder archeologisch onderzoek vastgesteld te worden.

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 112069 Sint-Mariaburg (geraadpleegd op 11 mei 2017).

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 112031, Katerheidemolen (geraadpleegd op 11 mei 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Katerheidemolen, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/47912> (geraadpleegd op 16 mei 2017); <http://www.molenechos.org/molen.php?nummer=376>.

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 104738, Prinshoeve (geraadpleegd op 11 mei 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Prinshoeve, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11415> (geraadpleegd op 16 mei 2017).

- CAI ID 104735: de Konijnenhoeve in Ekeren is een alleenstaande hoeve waarvan de oudste kern te dateren is voor 1571.¹⁶

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?

De ligging op een iets hoger gelegen zandrug ten oosten van de laag gelegen Scheldepolders is gunstig voor bewoning in alle perioden. De matig droge zandgrond met een dikke antropogene humus A horizont. De aanwezigheid van een plaggendeek garandeert een goede bewaring van archeologisch erfgoed. De eventuele bewaring onder de antropogene humuslaag van oudere sites en grondsporen is afhankelijk van de mate waarin de begraven bodem is opgenomen in de oudste akkerlagen.¹⁷

Voor het onderzoeksgebied zelf en ook in de onmiddellijke omgeving zijn nog geen archeologische vindplaatsen gekend. In de ruimere omgeving zijn er vier locaties opgenomen in de CAI. Het gaat om drie locaties van gebouwd erfgoed: een molen die opklimt tot de 13de eeuw en twee hoeves die opklimmen tot de late middeleeuwen / nieuwe tijd. De vierde locatie is de vindplaats van een concentratie lithisch materiaal uit het mesolithicum in het begin van de 20ste eeuw aangetroffen tijdens een veldprospectie.

Hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?

Tot het einde van de 19de eeuw lag ten oosten van Ekeren een uitgestrekt akkercomplex met verspreid daarin hoeven in de buurt van de wegen die het gebied doorkruisten.

Na de aanleg van de spoorlijn Antwerpen - Roosendaal in het derde kwart van de 19de eeuw ontstond de wijk Mariaburg tussen de spoorlijn en de Kapelsesteenweg. De gronden, op de Ferrariskaart aangeduid als Hoge Bist, werden verkaveld en bebouwd vanaf het einde van de 19de eeuw. Het akkercomplex raakte in de loop van de 20ste eeuw stilaan volgebouwd.

Op het einde van de 18de eeuw stond aan de straatzijde een langgevelig gebouw op de plaats waar in de 20ste eeuw een villa werd gebouwd. De overige ruimte binnen het onderzoeksgebied was in gebruik voor landbouw en later als tuin. In de 20ste eeuw werden na de bouw van de villa in de tuin garages en bijgebouwen opgetrokken aan de zuidelijke perceelsgrens. Aan de noordelijke perceelsgrens werden een tennisveld in gravel, een zwembad en een vijver aangelegd.

Voor de villa, het zwembad en de vijver moet rekening gehouden worden met bodemingrepen dieper dan 1 m -mV. Voor de bijgebouwen is de bodemingreep minstens 75 cm -mV. Voor de aanleg van de verharding en het tennisveld werd de bodem minstens tot op een diepte tussen 50 cm en 75 cm -mV verstoord.

Een oppervlakte van ca. 910 m² werd verstoord tot tussen 50 en 75 cm -mV. Ca. 325 m² werd door de bouw van bijgebouwen en garages verstoord tot 75 cm -mV. Door de villa, het zwembad en de vijver werd ca. 528 m² verstoord tot op een diepte groter dan 1 -mV. Over een oppervlakte van ca. 1763 m² is geen archeologisch erfgoed meer te verwachten.

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 104735, Konijnenhoeve (geraadpleegd op 11 mei 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Conynenberghoeve, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11393> (geraadpleegd op 16 mei 2017).

¹⁷ <https://onderzoeksbalans.onroenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/metaaltijden/archeodistricten/kempen>.

Fig. 19 Synthesepan: 20ste-eeuwse bodemingrepen in overlay op het GRB © Geopunt & cai.erfgoed.net

Wat is de impact van de geplande werken ?

De 20ste-eeuwse villa aan de straatzijde werd reeds gesloopt in de loop van 2016. Voorafgaand aan het inrichten van het projectgebied zullen het bestaande zwembad en de vijver worden gedempt. Het tennisveld, de bijgebouwen en de garages zullen worden afgebroken.

De geplande bebouwing bestaat uit een bouwblok met 4 bouwlagen grenzend aan de Bist. Dit gebouw herbergt 16 wooneenheden en is voorzien van een ondergrondse parkeergarage die reikt tot 3,06 m -mV.

Grenzend aan de zuidelijke perceelsgrens worden 5 assistentiewoningen van één bouwlaag opgetrokken. Deze zijn gefundeerd op volle plaat. De funderingssleuven voor de dragende elementen reiken tot 0,75 m -mV.

1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

De topografische en bodemkundige ligging van het onderzoeksgebied zijn gunstig voor bewoning in alle perioden. De aanwezigheid van een plaggendeek garandeert normaal een goede bewaring van archeologisch erfgoed.

Verschillende activiteiten die in de loop van de 20ste eeuw op het projectgebied plaats vonden hebben de bodem verstoord: de bouw van een villa, garages, bijgebouwen, een tennisveld, het graven van een zwembad en een vijver, de aanleg van verharde toeritten. Over een oppervlakte van ca. 1763 m² is geen archeologisch erfgoed meer te verwachten.

De omvang van de zone waarvoor het bureauonderzoek de afwezigheid van archeologisch erfgoed niet kon staven is beperkt tot 2341 m². Deze zone is verdeeld in twee stroken rond de voormalige villa en ten westen van de verharde toerit naar de garages, een L-vormige zone ten zuiden van de vijver en een L-vormige zone tussen het zwembad en de garages en bijgebouwen. Het potentieel op kennisvermeerdering bij verder onderzoek is omwille van de versnippering en de beperkte oppervlakte beschikbaar voor verder onderzoek beperkt.

1.2.6 Samenvatting

Het onderzoeksgebied ligt tussen de kern van Ekeren en de wijk Sint-Mariaburg, ongeveer 1500 m ten noordoosten van de Sint-Lambertuskerk, 150 m ten oosten van de goederenspoorlijn die Antwerpen verbindt met Duitsland en de spoorlijn Antwerpen - Roosendaal, en 100 m ten noorden van park Hof De Bist.

De geplande bebouwing bestaat uit een bouwblok met 4 bouwlagen grenzend aan de Bist. Dit gebouw herbergt 16 wooneenheden en is voorzien van een ondergrondse parkeergarage die reikt tot 3,06 m -mV. Grenzend aan de zuidelijke perceelsgrens worden 5 assistentiewoningen van één bouwlaag opgetrokken. Deze zijn gefundeerd op volle plaat. De funderingssleuven voor de dragende elementen reiken tot 0,75 m -mV.

De ligging op een iets hoger gelegen zandrug ten oosten van de laag gelegen Scheldepolders is gunstig voor bewoning in alle perioden. De aanwezigheid van een plaggendeek garandeert normaal een goede bewaring van archeologisch erfgoed. De eventuele bewaring onder de antropogene humuslaag van oudere sites en grondsporen is afhankelijk van de mate waarin de begraven bodem is opgenomen in de oudste akkerlagen.

Tot het einde van de 19de eeuw lag ten oosten van Ekeren een uitgestrekt akkercomplex met verspreid daarin hoeven in de buurt van de wegen die het gebied doorkruisten.

Na de aanleg van de spoorlijn Antwerpen - Roosendaal in het derde kwart van de 19de eeuw ontstond de wijk Mariaburg tussen de spoorlijn en de Kapelsesteenweg. De gronden, op de Ferrariskaart van het einde van de 18de eeuw, aangeduid als Hoge Bist, werden verkaveld en bebouwd vanaf het einde van de 19de eeuw. Het akkercomplex raakte in de loop van de 20ste eeuw stilaan volgebouwd.

Op het einde van de 18de eeuw stond aan de straatzijde van het perceel een langgevelig gebouw op de plaats waar in de 20ste eeuw een villa werd gebouwd. De overige ruimte binnen het onderzoeksgebied was in gebruik voor landbouw en later als tuin. In de 20ste eeuw werden, na de bouw van de villa, in de tuin garages en bijgebouwen opgetrokken aan de zuidelijke perceelsgrens. Aan de noordelijke perceelsgrens werden een tennisveld in gravel, een zwembad en een vijver aangelegd.

Voor het onderzoeksgebied zelf en ook in de onmiddellijke omgeving zijn nog geen archeologische vindplaatsen gekend. In de ruimere omgeving zijn er vier locaties opgenomen in de CAI. Het gaat om drie locaties van gebouwd erfgoed: een molen die opklimt tot de 13de eeuw en twee hoeves die opklimmen tot de late middeleeuwen / nieuwe tijd. De vierde locatie is de vindplaats van een concentratie lithisch materiaal uit het mesolithicum in het begin van de 20ste eeuw aangetroffen tijdens een veldprospectie.

Door de verschillende activiteiten die in de loop van de 20ste eeuw op het projectgebied plaats vonden is over een oppervlakte van ca. 1763 m² geen archeologisch erfgoed meer te verwachten. De zone waarvoor het bureauonderzoek de afwezigheid van archeologisch erfgoed niet kon staven omvat 2341 m². Het potentieel op kennisvermeerdering bij verder onderzoek is omwille van de versnippering en de beperkte oppervlakte beschikbaar voor verder onderzoek klein. Er wordt daarom geen verder archeologisch onderzoek aanbevolen.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

BOGEMANS F. 2005 & 2008. Legende Overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen.

DELARUELLE S., ANNAERT R., VAN GILS M., VAN IMPE L. & VAN DONINCK J. 2013. Vondsten vertellen: archeologische parels uit de Antwerpse Kempen. Turnhout.

DONDEYNE S., VANIERSCHOT L., LANGOHR R., VAN RANST E. & DECKERS J. 2015. De grote bodemgroepen van Vlaanderen: kenmerken van de 'Reference Soil Groups' volgens het internationale classificatiesysteem World Reference Base. KU Leuven & Universiteit Gent in opdracht van de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen.

VAN RANST E. & SYS D. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Gent.

VERBEEK C., DELARUELLE S. & BUNGENEERS J. 2004. Verloren voorwerpen: archeologisch onderzoek op het HSL-traject in de provincie Antwerpen.

Digitale bronnen

AGIV. AGENTSCHAP VOOR GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN
<https://www.agiv.be>

BODEMVERKENNER
<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

CARTESIUS
<http://www.cartesius.be>

CARTOWEB
www.cartoweb.be, www.ngi.be

CENTRAAL ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS
cai.erfgoed.net en <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>

DATABANK ONDERGROND VLAANDEREN.
<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

GEOPORTAAL
<https://geo.onroenderfgoed.be>

GEOPUNT VLAANDEREN
<http://www.geopunt.be/kaart>

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

ONDERZOEKSBALANS
<https://onderzoeksbalans.onroenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/metaaltijden/archeodistricten/kempen>.

Figurenlijst

- Fig. 1 Situering van het onderzoeksgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt
- Fig. 2 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1:10.000 © NGI
- Fig. 3 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2016. © Geopunt
- Fig. 4 Inplantingsplan. © Architectenburo Jef Van Oevelen
- Fig. 5 Snedes doorheen de geplande bouwvolumes © Architectenburo Jef Van Oevelen
- Fig. 6 Situering van het onderzoeksgebied op het DHM LIDAR_DHMV_II_DTM_RAS_1M met in overlay de waterlopen zoals op genomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2017. © Geopunt
- Fig. 7 Terreinprofielen. © Geopunt (15 mei 2017)
- Fig. 8 Het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © Databank Ondergrond Vlaanderen
- Fig. 9 Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie. © Databank Ondergrond Vlaanderen
- Fig. 10 Het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart 1:200.000 © Databank Ondergrond Vlaanderen
- Fig. 11 Situering van het onderzoeksgebied op de Ferrariskaart. © Geopunt
- Fig. 12 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854). © Geopunt
- Fig. 13 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen. © Geopunt
- Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1939. © Cartesius.be
- Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt
- Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990. © Geopunt
- Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomozaïek grootschalig 2013-2015 © Geopunt
- Fig. 18 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de polygonen van het CAI toestand april 2017 en de gebieden waar geen archeologie te verwachten is (geel rood omrand) in overlay op het Groot Referentie Bestand. © cai.erfgoed.net & Geopunt
- Fig. 19 Synteseplan: 20ste-eeuwse bodemingrepen in overlay op het GRB © Geopunt & cai.erfgoed.net

ARCHEOLOGISCHE PERIODES IN VLAANDEREN

Periode			Datering
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8 ^{ste} millennium v. Chr.
		laat	7 ^{de} en 6 ^{de} millennium v. Chr.
		finaal	5 ^{de} millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	bronstijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr.
		midden	500 - 250 v. Chr.
		laat	na 250 v. Chr.
Romeinse tijd		vroeg	1 ^{ste} eeuw
		midden	2 ^{de} en 3 ^{de} eeuw
		laat	4 ^{de} eeuw
middeleeuwen		vroeg	5 ^{de} tot 9 ^{de} eeuw
		volle	10 ^{de} tot 12 ^{de} eeuw
		laat	13 ^{de} tot 15 ^{de} eeuw
nieuwe tijd			16 ^{de} tot 18 ^{de} eeuw
nieuwste tijd			19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.